श्राद्धकर्मणि मरीचिः॥ निरासनस्य भुक्तस्य तिष्ठतश्च तथैव च॥ सायं भुक्तवतश्चैव स्नातस्य रुषितस्य च॥ स्वाप्यं कुर्वतश्चैव या
शुद्धो हतस्यापि श्राद्धकर्म विवर्जयेत्॥

(१)

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

१ श्रीगणेशायनमः॥ ॥वागीशाद्याःसुमनसःसर्वार्थानामुपक्रमे॥यंनत्वाकृतकृत्याःस्युस्तंनमामिगजाननं॥१॥सोहंप्राप्यविवेकतीर्थ
पदवीमाम्नायतीर्थेपरंमज्जत्सज्जनतीर्थसंगनिपुणैःसद्वृत्ततीर्थंश्रयन्॥लब्ध्वामाकलयन्प्रभावलहरींश्रीभारतीतीर्थतोविद्यातीर्थमु
पाश्रयन्हृदिभजेश्रीकंठमव्याहतं॥२॥सत्येकृतपालकेहिम [illegible] श्रीश्रथीः चतुर्वेदिनीपंचस्कंदैकृतीषडन्वयदृढःसप्तांगसर्वंसहः॥
अष्टव्यक्तिकलाधरोनवनिधिःपुष्पद्वयाप्रत्ययःस्मार्तोघ्रस्यध [illegible] रूयतीश्रीबुक्कणक्ष्मापतिः॥३॥इंद्रस्यांगिरसोनलस्यसुमतिःशैव
स्यमेधातिथिर्धौम्योधर्मसुतस्यवैन्यनृपतेःस्वौजानिमेर्गौतमः [illegible] ष्टिरकंधतीसहचरोरामस्यपुण्यात्मनोयद्वत्तस्यविभोरभूत्कुलगु
रुर्मंत्रीतथामाधवः॥४॥प्रज्ञामूलमहीविवेकसलिलैःसिक्ताबलो [illegible] मंत्रैःपल्लविताविशालविटपासंध्यादिभिःषड्गुणैः॥शक्त्याकोरकि
तायशःसुरभितासंध्यासमुद्यत्फलासंप्राप्ताभुविभातिनीतिल [illegible] वेतिरमाधवं॥५॥श्रीमतीजननीयस्यसुकीर्तिर्मायणःपिता॥सायणो
भोगनाथश्चमनोबुद्धिसहोदरौ॥६॥यस्यबोधायनंसूत्रंशाखायस्यचयाजुषी॥भारद्वाजंकुलंयस्यसर्वज्ञःसोहिमाधवः॥७॥समाधवःसक १
लपुराणसंहिताप्रवर्तकःस्मृतिसुषमापराशरः।पराशरस्मृतजगदीहितामयपराशरस्मृतिविहितोप्रवर्त्तते॥पराशरस्मृतिःपूर्वैर्नव्याख्या
तानिबंधृभिर्मया [illegible] तोमाधवार्येणतद्व्याख्यायांप्रयत्नते॥नन्वनेयस्मृतिर्व्याख्यानमर्हति।तस्याप्रामाण्यस्यदुर्निरूपत्वात्।चतुर्वेदप्रामाण्य

(2A)

स्यादुर्निरूपत्वात्। यत्तु वेदप्रामाण्यकारणं जैमिनिना सूत्रितं॥ तत्प्रमाणं बादरायणस्यानपेक्षत्वादिति। न ततो रूपेषेषु मूलप्रमाणसापेक्षेष्वग्रंथेषु
योजयितुं शक्यते॥ तेषां स्मृतिमूलप्रमाणमुपजीव्य प्रामाण्यं नैतन्मूलस्य दुर्भणत्वात्। न तावत्प्रत्यक्षं मूलं धर्मस्यातीन्द्रियत्वात्। नाप्यनुमानं तस्य प्रत्यक्ष
सापेक्षत्वात्। नापि पुरुषांतरवाक्यं विप्रलंभकस्य पुंसो यथादृष्टार्थवादित्वाभावात्॥ अविप्रलंभकस्यापि संप्रदायविपर्ययसंभवात्। नापि नोदना। त
स्या अनुपलब्धेः। न खलु स्मर्यमाणानां होलाकाचाराणां मूलश्रुतौ [illegible] चोदनां प्रत्यक्षत उपलभामहे। नाप्यनुमातुं शक्यते। शाक्यादिप्रणी
तेष्वेवं वदनादिष्वतिप्रसंगात्। अथोच्यते। मन्वादिस्मृतीनां शाक[illegible]नां चास्ति महद्वैषम्यं प्रत्यक्षं वेदेनैव साक्षान्मन्वादिप्रामाण्यानंगीका
रात्। यत्किंच मनुरवदत्तद्भेषजमिति ह्याम्नायते। नैवं शाक्यादिस्मृ[illegible]के चिद्दिक् इव चोक्तिं तेन [illegible] प्रसंग इति तत्र येदं किंचेत्यस्यार्थवाद
त्वेन स्वार्थे तात्पर्याभावात्। मानवी रूचो धाय्ये कुर्यादिति विधायतद्धि[illegible]कत्वेन यत्किंचेत्यादेः पठितत्वात्। तस्य च विधेरयमर्थः। इष्टिकाविति
रूपे सोमारौद्रावतिदेशातः प्रासासु सामिधेनीषु मध्ये प्रक्षेप्तमे [illegible] पिह्रोमां [illegible] त्रोतो मानवे कर्तव्यादिति तन्त्र मानवत्वमुक्तेनार्थ
वादेन प्रशस्यते। अतो न स्मृतिप्रामाण्यं वेदोक्तमिति शाक्यादिस्मृतिवत् प्रमाणहता एवं मन्वादिस्मृतयः। तथा चोक्तं। प्रायेणानृतवादित्वात् पुंसा[illegible]
मादिसंभवात्। नोदनानुपलब्धेश्च श्रद्धामात्रप्रमाणतेति। अस्तु वा कथंचिन्मनुस्मृतेः प्रामाण्यं तथापि पठितायाः पराशरस्मृतेः किमायातं नहि
मनोरिव पराशरस्य महिमानं कश्चिद्वेदः प्रख्यापयति। तस्मात्तदीयस्मृतेर्दुर्निरूपं प्रामाण्यं। अत्रोच्यते। प्रामाण्यस्य स्वतस्त्वात्। अप्रामाण्यकारणा

न प्र

(3) २ भावाच्च ॥ स्मृतयः प्रमाणं स्मृतिप्रामाण्यसाधकं अन्नतवादित्वादिहेतुत्रयमुपन्यस्तं तदसिद्धं ॥ आजन्मसिद्धेषु मनुपराशरादिषु अन्नतवादित्वं तयोरसंतामा नाशंकि
तत्वात् । कितव[illegible]तयोः स्वरूपासिद्धेः । नचाजन्मसिद्धौ विवदितव्यं पराशरस्यैव भवा बोधिनामेवमंत्रार्थवादेतिहासपुराणानां तदीयसिद्धिबोधकत्वात् ॥ मंत्राद्य
प्रामाण्ये च पराशराद्यसत्त्वेनाश्रयासिद्धिः केन वार्यते मानांतराविरुद्धानामनुवा[illegible]दिनां स्वार्थप्रामाण्यमुत्तरमीमांसायां देवताधिकरणे व्यवस्थापिते
अर्थवादादिकरणे तु स्वार्थप्रामाण्यनिराकरणं विरुद्धानुवादयोः सावकाशं अनीयदे किंचेत्सर्थवादस्य विधिस्तावकस्य स्वार्थे पि तात्पर्यमस्तीति तन्नद्वाक्य
दिभ्रांतिबद्धी सुक्ता ॥ तदेवाभिप्रेत्य चतुर्विंशतिमते शाक्यादिवाक्यमानं [illegible] पीयत्वमुक्तं । अर्हद्वार्वाकवाक्यानि बौद्धानि पठितानि तु । पंचरात्रकवा
च क्यानि तानि सर्वाणि वर्जयेदिति । न च पराशरमहिम्नः श्रौतत्वे सति वाच्य[illegible]रानार्य इति स्मृतौ । पराशरपुत्रत्वमुपजीव्य व्यासस्य स्तुतत्वात् । यद्वा सर्व
संप्रतिपन्नमहिम्नो वेदव्यासस्यापि स्तुतये पराशरपुत्रत्वमुपजीव्यते । [illegible] उवक्त्र्यम चिंत्यमहिमा पराशर इति । किंच वाजसनेयिशाखायां वंशब्रा
ह्मणे वेदसंप्रदायप्रवर्तकगुरुशिष्यपरंपरायां पराशरस्य पुत्रे पौत्रे [illegible] शिकानि । घृतकौशिका घृतकौशिकः । पाराशर्यायणात्पराशर्यायणः । पा २
जातूकर्ण्य इति २ राशर्यात्पाराशर्यो जातूकर्ण्यात् इति । तस्मात्पराशरोपि मनुसमान एव एवमन्यापि वसिष्ठात्रियाज्ञवल्क्यादिषु योजनीयः । तत्र वसिष्ठस्य श्रुतौ नामोपलंभात्
ऋषयो वा इंद्रं प्रत्यक्षं नापश्यन्तं वसिष्ठः प्रत्यक्षमपश्यत् । अत्रिरददादौर्वाय प्रजां पुत्रकामाय अथ याज्ञवल्क्यस्य द्वे भार्ये बभूवतुरित्यादिश्रुतेः । नैवं
वंसतिमन्वादिस्मृतौ कुतो नाशंकनीयं मन्वादिस्मृतेर्मेधातिथ्यादिभिर्व्याख्यानात् यानि मूलश्रुतेनादिनानुपलब्धेरुपन्यस्ता सोप्यसिद्धः । पंचधा

एतेमहायज्ञाःसंततिप्रतायंतेसंततिसंतिष्ठतेदेवयज्ञःपितृयज्ञोभूतयज्ञोमनुष्ययज्ञोब्रह्मयज्ञइत्यादीनांस्मार्त्तंधर्ममूलभूतनोदनानामुप
लंभात्।संततिसंततंनित्यमित्यर्थः।यत्रापिवेदोवादोनोपलभ्यतेतत्रापिसासंभाव्यते।तथाचोक्तंभट्टाचार्यैःवैदिकैःस्मर्यमाणत्वात् तस्यविग्रह
दार्ढ्यतःसंभाव्यवेदमूलत्वात्स्मृतीनांमानतोचितेतिमनुनाप्येतदेवोक्तं॥स्मृतिंपद्मपंतिस्तुनयःस्मरंतिचत्तथास्मृतिं॥तस्मात्प्रमाणमुभयंप्रमा
णैःप्रथितंभुवि॥योवमन्येततेउभेहेतुशास्त्राश्रयाद्द्विजः॥ससाधुभिर्बहिष्कार्योनास्तिकोवेदनिंदकइति अनुशासनिकेपि धर्मोक्तित्वात्समाना
नीप्रमाणेपरमश्रुतिः॥द्वितीयंधर्मशास्त्रतुल्यत्तीयंलोकसंग्रहइ[illegible]।तस्मा[illegible]ख्यातेयोग्यापराशरस्मृतिरितिसिद्धं॥ ॥पराशरस्मृतावस्यांग्रंथ
स्याप्तिर्विविच्यते।द्विकांडेद्वादशाध्यायाःश्लोकाअष्टानषड्शात[illegible]पाद्यतःकांडःप्रायश्चित्तस्यचांतिम॥इष्टप्राप्तिरनिष्टस्यनिवृत्तिश्च
नयोःक्रमात्॥एतेसर्वेपुण्यलोकाभवंतीतिश्रुतिर्जगौ॥विहित[illegible]चाराद्दिष्टाप्तिंपारलौकिकी॥प्रसक्तोनरकोनिष्टोनिषिद्धाचरणेनयः
तन्निवृत्तिस्तुयच्छास्त्रेप्रायश्चित्ताभिधायिनी॥परलोकप्रधान[illegible]येषा[illegible]दुर्गतिः॥प्रायश्चित्तंतथाचारःश्रौतधर्मेतथेक्षणात्॥श्रौतध
६ र्मोग्निहोत्रादिराचारस्तंनुतिष्ठति॥अयथाविध्यनुष्ठानेप्रायश्चित्त[illegible]श्रितं।कल्पसूत्रेकृतंश्रौतप्रायश्चित्तमनुष्ठितं॥अस्त्वत्रयन्नुभेएवव्य
वहारंतुनाब्रुवन्॥तद्वदेवायमाचार्यःपरलोकप्रधानकौ॥स्मार्त्तंधर्मंविविच्छुःसन्कांडद्वयमवोचयत्॥ननुचोदनयागम्येव्यवहारेपिधर्मता॥
अस्तीतिचेदस्तुसातुलोकेस्मिन्नुपयुज्यते॥कारीर्यादिःश्रौतधर्मोदृष्टैकफलकोयथा॥लाभपूजाख्यातिमात्रफलाव्यवहृतिस्तथा॥जेतुर्लाभ

दिकंतद्वत पराजेतुश्चदंडनं॥ताविवस्वर्गनिरुक्तौविहितप्रतिषिद्धजो॥ननुराज्ञःस्वसभ्यानांसाक्षीणांचान्यथाकृतौ॥प्रत्यवायाद्व्यवहृतिःपरलो
३ कप्रयोजना॥अदंड्यान्दंडयन्राजादंड्यांश्चैवाप्यदंडयन्॥अयशोमहदाप्नोतिनरकंचापिगच्छति॥सभांवानप्रवेष्टव्यावक्तव्यंवासमंजसं॥
अब्रुवन्विब्रुवन्वापिनरोभवतिकिल्बिषी॥सापेक्षत्वंतदन्याङ्गेर्ध्यातेवाकृणेनरः॥विवन्नाःश्रातमजातीतस्मात्साक्षीविदद्धते॥राज्ञादेःप्रत्य
वायात्तव्यवहारेकिमागतं॥व्यवहारोनराजादेरर्थिप्रत्यर्थिनो[illegible]प्रत्यर्थिनोर्थिनोवात्रप्रत्यवायोनहिस्मृतः॥पराजयनिमित्तंतुप्राय
श्चित्तंनचस्मृतं॥ऋणादेर्नरकोक्तिर्यासाचारानिधनायवै॥अ[illegible]ःशास्त्रेविरुद्धव्यवहारिणः॥परलोकप्रधानत्वमेवास्माभिर्नि
वार्यते॥एतत्स्लोकप्रधानायःपरलोकोपसर्जनः॥सधर्मोव्यवहा[illegible]रस्तुविपर्यये॥प्राधान्यप्यस्यलोकस्यस्मादेवात्रायमूलता॥ ॥
४ गंधर्वास्सुपर्वीदेवतास्तद्वोत्तुतदीक्षणात॥जयाबाध्यऋग्वेद्दा॥सामवे[illegible]मिवच॥यजुर्वेदाद्भिनयान्रसानथर्वणादपि॥किंबहुक्तेयमाचा
र्यःपरलोकैकदृष्टिमान्॥व्यवहारंतुनावोचत्किंतुसूचितवान्दौ॥[illegible]प्रसंगेनक्षितिंधर्मेणपालयन्॥इतिब्रुवन्राजदृष्टयेव्यवहारमसूच
यत्॥सासादिष्टापिहेतुत्वादाचारःपूर्वमीर्यते॥आचारस्यान्यथात्वेतुप्रायश्चित्तगवेषणं॥इहाचारेत्रयोध्यायाःप्रायश्चित्तेनवेरिताः॥अव ३
तास्वचतुर्वर्णधर्मैःसाधारणेतरे॥शिष्टाचाराह्निकेतत्रधर्मोसाधारणोमतो॥षट्कर्मक्षितिरक्षाद्यावर्णाःसाधारणाःस्मृताः॥आचारप्र
थमाध्यायेतएतेयोःप्रकीर्तिताः॥कृष्यादिजीवनोपायोद्वितीयेध्यायईरितः॥चतुराश्रमधर्माश्चसूचितश्चाश्रमोक्तितः॥उक्तोत्रतीयअ

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(३A)

३ोच विस्तारश्राद्धसंग्रहे॥ अध्यायत्रयगा अर्थाः प्रोक्ता आचारकांडगाः॥ तुर्ये प्रकीर्णपापस्य प्रायश्चित्तं प्रपंचितं॥ प्रसंगात्सुतभेदादि प्रोक्तं च परिवे
दनं॥ प्रकीर्णदोषः संस्कार आहिताग्निश्च प[illegible]मे॥ मालारोहे च संकीर्णकरणे चोपपातके॥ प्रायश्चित्तं षष्ठ[illegible] रसेपि च॥ अवशिष्टद्रव्य
शुद्धिः सप्तमाध्याय ईरिता॥ प्रायश्चित्तं गोवधस्य सामान्यं चाष्टमे स्थले॥ गोवधादि विशेषेण नवमे तदुदीरितं॥ अगम्यागमने प्रायश्चित्तं दशम ईरितं
अभक्ष्यभोजनादौ तदेकादशादुदीरितं॥ द्वादशः परिशेषस्य [illegible]येषु॥ स[illegible]षामनुक्तानामुपलक्षणमीक्षितं॥ अनुपातकयुक्तेषु प्राय
श्चित्तं क्वचित् क्वचित्॥ नोक्तं तथा रहस्यं च प्रायश्चित्तं न वर्णितं॥ सोम्यप[illegible]णि नोदितान्यत्र कानिचित्॥ नोक्तः कर्मविपाकश्च तत्सर्वमुपलक्षितं॥
इत्थं नवभिरध्यायैः प्रायश्चित्तं प्रपंचितं॥ कलिं प्रति प्रवृत्तत्वात्सा[illegible]॥ कलौ हि पापबाहुल्यं दृश्यते स्मर्यते पि च॥ नराः प्रायोल्पसामर्थ्यास्ते
षामुपजिघृक्षया॥ समकोचयदाचारं प्रायश्चित्तव्रतानि च॥ तेषां निंद[illegible]व्यासंगरक्ताहिते द्विजाः॥ इत्युक्तमादावंते च प्रायुक्तेषा[illegible]पलुता॥ विदे
कदेशाध्ययने कृष्यादि विप्रादिजीवनं॥ इत्यादि च सदाचारे संकोचो [illegible] प्राजापत्यं गोवधे स्यात् सघ्नः सेतुदर्शनं॥ इति मुख्यव्रतत्वोक्तिः संकोचोत्रा
पि गम्यते॥ स्मृत्यंतरानुसारेण विषयस्य व्यवस्थितिः॥ कल्पनीये च बहु हि सर्वज्ञं मन्यसे कथं॥ यावंत्यः स्मृतयस्तासां सर्वासामनुसारतः॥ साकल्याद्वेद
स्मदादेस्तत्र शक्तिर्न विद्यते॥ स्वैर्बद्धदृष्टास्ता यावत्यस्तासामित्यप्ययुक्तिमत्॥ कश्चित्कदाचिद्दृष्टास्तास्तद्दर्शनाद्व्यवस्थितेः॥ कल्पिता मानुषी बुद्धिः सा च न
व्यवतिष्ठते॥ अत एव निबंधेषु दृश्यते नैकवाक्यता॥ हंतैवं खंडनेनास्त्वेषं संवदन्त ऊलीजलिं॥ न खंडयेयं वाक्यं तु पंडितंमन्यतीतर॥ शृणु निर्णयमत्र त्वं ख

नं२

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. Joint project of

पाल्ह (5)

४ तःप्रामाण्यवादिना॥ प्रतीतिर्थेखिलेशास्त्रे प्रमाणं बाधया विना॥ न पराशरवाक्यस्य बाधः स्मृत्यंतरे क्वचित्॥ वृत्तांतरोपदेशश्च न बाधोस्यानि
वारणात्॥ प्रियंगुकोद्रवव्रीहिगोधूमादीन्यनेकशः॥ साधनानि यथैकस्यास्तृप्तेर्दृष्टान्यबाधया॥ यथा न स्वर्ग एकस्मिन् विश्वजिद्वाग्निहोत्र
कं॥ अग्निष्टोमश्च दर्शाद्या हेतवो बहवः स्मृताः॥ यथा वा ब्रह्मलोकस्य लोकस्य प्राप्तिहेतवः॥ उपात्तयो विकल्प्यंते॥ डिल्पदहरादयः॥ तथैवैकस्य पा
पास्य निवृत्तौ बहवः स्मृताः॥ व्रतभेदा विकल्प्यंतां श्राद्धजाड्यन्तु तेवथा॥ न [illegible] गम्यादिकृत्रवामरणीतिकं॥ तयोः समविकल्पत्वं वदतस्त्वीतिसाहसं॥ क्वचि से
द्विश्वजितश्चाग्निहोत्रैः स्वर्गः साध्यते यास्तयोः॥ विकल्पं वदतस्तत्त्वाकुतो वेना[illegible]॥ कर्म्माधिक्यात्फलाधिक्यमिति न्यायसमाश्रयात्॥ साहसं परिहर्त्तव्यं मि
त्रैतदुभयोः समं॥ न्यायाश्रयेण तस्मदुक्ताव्यवस्थादिष्यते कुतः॥ इतिवद[illegible]खयातद्वेष्मितस्वरः॥ देशभेदात्कालभेदात्पृभेदादन्यथान्यथा॥ विषय
स्यातिशास्त्रार्थइतिपूर्वमवादिषं॥ अतोपास्यार्थवादाशीविधिवाक्येषु[illegible]तीतानत्तथायाशाचबाधवाचनिकोविन॥ स्मृतिव्याख्यान्तीभिःसर्वैर्वचना
नीव्यवस्थितैः॥ ब्रुवाणैर्मद्दमतयोर्युत्साद्यंते हि केवलं॥ अन्यथाल्पस्य[illegible]तेदद्वाविर्षिकं॥ तस्याश्चित्रिवृत्तिस्तु प्रोक्ताव्यवस्थाता दृशीयतः॥ अथा
त्रेय ल्पमहत्तानश्चनाल्पेनान्यत्तदावद॥ इदमल्पमहच्चेदमितितत्किंनियामकं॥ अनुतापासमहायासोप्यघल्पत्वमहत्तयोः॥ हेतुर्महाव्रतास्तर्हिस्नवयुःक्लोषि ४
कादयः॥ सिंहव्याघ्रादिस्मेशादौ प्रयासबहुलत्वतः॥ पंचगव्यात्मशस्तत्वित्रतांगत्वतेप्रसवेत्॥ इतिकर्त्तव्यबाहुल्यं महत्त्वं चेत्तदाल्पता॥ अथायासादिप्र
वेशास्य प्रसज्येत व्रतांतरात्॥ तस्माच्छास्त्रेण यस्योक्ता प्रशंसा तन्महाव्रतं॥ अस्तत्वा वैवदुःखस्य बहुलत्वान्महाव्रतं॥ यथाल्पनाशोमहतामहत्राशत्त

ल२

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

थाल्पतः॥ किंनस्याद्विस्फुलिंगेनतृणराशिर्हिदह्यते॥ विस्फुलिंगोवर्धमानोदहत्येवंनतुव्रतं॥ वर्द्धतेतोमहन्नाशोनिःशेषोनभवेद्यदि॥ तर्हेकादशाने
शोक्ततच्छेषत्तरूपप्रभुत्पतां॥ अमूर्त्तस्यापिपापस्यसंतिभागायथोदितं॥ अन्यथैकेनपापेनदुःखंबहुविधंकुतः॥ तथामहाव्रतस्यापिभोगेनाल्पविना
शानि॥ व्रतेशेषविपाकेनस्पर्यतेवहुलंसुखं॥ अतोल्पंवामहच्चापिव्रतपापनिवर्त्तकं॥ स्मृतेर्णामशिलानांचवाक्यमेवंसमंजसं॥ नमहाव्रतेव्ययथाप्रो
ष्ठस्याशेषनाशनं॥ अल्पनाशोधमादिव्यं सुखाभोग्यापभोगतः॥ एवं[illegible]पापस्यव्रतमुक्तेधर्मसुमानं॥ प्रवर्त्तयतिविश्रंभाद्दस्मिन्कस्मिंश्चिदिदय
अन्यथानास्यविश्रंभोविषयस्यव्यवस्थितिं॥ अजानताज्ञानतोपि[illegible]कृता॥ सेभाविनेशुशाक्येशुव्रतेशुमहातिव्रते॥ प्रवर्त्तमानः पुरुषःश्रेयः प्रा
प्नोत्यसंशयं॥ कलौपराशरोक्तानांव्रतानामेवमुख्यता॥ तेरन्यैरपितत[illegible]र्षाविनिवर्त्तते॥ एतदेवविवक्षित्वात्प्रतियत्नविशेषतः॥ पराशरेणयुग्मो
क्तंप्रायश्चित्तमितीदृशं॥ मुन्यंतरप्रणीतानांस्वल्पानांमहतामपि॥ व्रत[illegible]योगस्यात्कलौपूर्वोक्तधीतितः॥ मुनिनैकेनयत्प्रोक्तंतदन्येन निषध
ति॥ प्रत्युतोदाहरेत्तस्मात्सर्वोक्तिः सर्वसंमता॥ हंतैवंसतिमीमांसा[illegible]पद्यास्पते॥ शास्त्रांतरप्रणीतानांगुणानामपिसंहतिः॥ श्रुणुमीमांसके
मन्यमुनिषवाक्येषुकिंबलात्॥ उत्पाद्यापिविरोधंतेपांउत्संवक्ष्यतांतव॥ व्रतांतरोक्तमात्रेणनविरोधः प्रशस्यते॥ समुच्चयेविकल्पेवाकाहानिस्तत्र
तिष्ठवत्॥ स्नानंदानंतपोहोमइतिनैमित्तिकाप्यथा॥ उपवाससमुच्चयास्तथाव्रतसमुच्चयः॥ एकेननाशितेपापेद्वितीयंचेन्निरर्थकं॥ नतपोरूपमह
त्तास्यस्वर्गादिफलसंभवात्॥ चांद्रायणादावत्स्वेवंतपस्वेवतदीक्षणात्॥ भिक्षाब्रह्मकपालादेःस्यात्कथंनष्टपापकं॥ एवंतर्हि शब्देशोस्थानेविकल्पो

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

५ त्तनिर्णेष्यते॥ न्यूनाधिकत्वसंदेहे हेदन्तमेवोत्तरं पुरा॥ सर्वथापि त्वया प्रोक्तो निर्मूला बुद्धिकल्पिता॥ कामाकामादिभेदेन नांगीकुर्मो व्यवस्थितिं॥ क्व
निषेधे व कामादिव्यवस्था लभ्यते यदि॥ सुखेनाप्युपगच्छामो वाक्यैकशरणा वयं॥ कपिलो यदि सर्वज्ञः कणादो नेति का प्रमा॥ इति न्यायः प्रसज्येत बुद्धि
मात्रव्यवस्थितौ॥ मीमांसकत्वमेतत्स्यात् वाक्यानुसरणेन यत्॥ व्यवस्थापनमन्यत्तु पांडित्यख्यापनपरं॥ इत्यविशुद्धिरुदिता सामान्यप्रमितो
द्विजे॥ इत्यकामकृते पापे नाशो निःशेष उच्यते॥ नतु कामकृते [illegible] मतो मते॥ स्मृत्यंतरे ऽतः शुद्धिः सामान्येनाभिधानतः॥ विशेषादर्शी
नं यावत्तावत्सामान्यदर्शनं॥ मानवे वान्यथा तस्यात्सर्वज्ञत्वधिक [illegible] पसंहृतिश्चैवं यथादर्शनमिष्यते॥ दृष्टानुपसंहारेण किंचित् अ
करतापते॥ यथा वहूभूयते वाक्यैः शक्तिश्चात्रास्य यावती॥ तावत्तार्पन [illegible] त्तावे गुणपशंकया॥ प्रायश्चित्ततथाचारे यानि स्मृत्यंतराण्यहं॥ दृष्टवा
स्तानुदाहरिष्यामि हि क्षेप्युणोक्ततः॥ विषयस्य व्यवस्थां च मन्दबुद्धि [illegible] मवक्ष्यामि यथापूर्वं निबंधनकृतस्तथा॥ यद्यस्मिन्विषये प्रोक्तं तत्र
तस्य प्रशस्तता॥ विवक्षिता तेन तस्य निषेधोत्र विवक्ष्यते॥ तद्विवेकाय [illegible] व्यापाराश्शास्मृतेः॥ ॥प्रारिप्सितग्रंथस्य श्रोतृबुद्धिसमाधानाय सव
धाधिकारिविषयप्रयोजनरूपमनुबंधचतुष्टयमादौ श्लोकद्वयेनोपनिबध्नाति॥ ॥अथातो हिमशैलाग्रे देवदारुवनालये॥ व्यासमेकाग्रमासी ५
२ नमपृच्छन्नृषयः पुरा॥ मानुषाणां हितं धर्मं वर्त्तमाने कलौ युगे॥ शौचाचारं यथावच्च वद सत्यवतीसुतेति॥२॥ ॥अथशब्द आनंतर्यार्थः॥ अनंतर
मपृच्छन्नित्यन्वयः पूर्ववाद्युदारं भार्यां तत्प्रश्नाराभेत॥ पृच्छ श्रीत्यन्वयःस्यात्॥ पृच्छार्थत्वेपि सत्वदोषः पृच्छतेः पृच्छंतिपुनरुक्तिश्च कार्त्स्न्यार्थतायां कृत्स्न

तुं न

न्नि

(6A)

नष्टइतिसत्यन्वयेसंबंधेनसूचितंस्यात् आनंतर्यार्थतायांतुतस्यातियोगिनःपूर्ववृत्तस्यउत्तरकालीनप्रश्नस्यचहेतुहेतुमद्भावःसूचितोभवति। ननुहृदय
स्याग्रेवद्यासथजिह्वायाअथवक्षसइत्यत्रसत्यानंतर्येहेतुहेतुमद्भावोनास्तीतिचेत्। नायंदोषः तत्रापेक्षितस्यानुष्ठानक्रममात्रस्यानभिधानात्
प्रकृतेतुसामग्रीतत्कार्ययोर्यःक्रमविशेषःसएवपरिगृह्यतेतस्यचमुख्यत्वात्दिलंबव्यभिचारयोरभावेनहितुमुख्यत्वेनखलुसत्यांसामग्र्यांकार्यंविलंबि
तिव्यभिचरति। एतच्चव्याख्यातंजैमिनिजिज्ञासेत्यत्रविवरणकारेणअपिचितसामग्रीचअत्रस्यप्रष्टव्यविषयसामान्यज्ञानमपेक्षतेअत्यंतमज्ञातेवि
शेषेणज्ञातेवाप्रश्नदर्शनात्। धर्मविषयंतुसामान्यविषयंतुसामान्यज्ञानंधर्मेणपापमपनुदति धर्मंचरेत्यादिवेदवाक्याध्ययनात् उपजायतेतत्
स्मात् अध्ययनानंतर्यमथशब्दार्थः। अथवावर्त्तमानेकलौ वीर्वि[illegible]प्राद्युर्भावेतरधर्मज्ञानानंतर्यमस्तु। ननुग्रंथारंभेमंगलाचरणस्यशिष्टा
चारप्राप्तत्वात्। मंगलमथचान्येनकृतंनाभिधीयते। मृदंगादि[illegible]स्यचशब्दश्रवणमात्रेणमंगलस्यसिद्धिरितिश्रूयते। अतएवेको ॐकारश्चा
थशब्दश्चद्वावेतौब्रह्मणःपुरा। कंठंभित्वाविनिर्यातौतस्मान्मांगलिकावुभौ। एवंतर्हिओंकारोत्रप्रयुज्यतामितिचेत्। नतस्यश्रुतिविषय
त्वात्। अतएवाचार्यैःप्रपंचसारेभिहितं। अस्यतुवेदादित्वात्सर्वमनुनाप्रसज्यतेत्यादावितिततःस्मृत्यादावथशब्दएवमहर्षिभिःप्रयुज्यते। अधिका
रिपर्यालोचनयापि ॐकारशब्दयोःउक्तविषयव्यवस्थासिध्यति। त्रैवर्णिकमात्राधिकाराहिश्रुतिःप्रसिद्धा। ॐकारश्चतथाविधःसावित्रींप्रणवंय
जुर्लक्ष्मींस्त्रीशूद्रायनेच्छंतीतिश्रुतेः। अथशब्दस्यपौरुषेयग्रंथानांचसर्ववर्णविषयत्वात्सएवतत्रयोग्यः अतःशब्दोहेत्वर्थःयस्मादेकदेशाध्यायिनं

थ पुत्र

दि

वो

पात्र

नाशेषधर्मज्ञानंयस्मात्कृतयुगांतर्धर्मावगत्यानकलिधर्मावगतिः तस्मादितिहेतुर्द्रष्टव्यः॥ अशेषधर्ममूलभूतानांविप्रकीर्णानांतवेदवाक्यानांयोगिदृश्य
त्वात्। तस्याश्चदृष्टेर्युगावस्थायोसंभवात्तस्मादवस्थायोग्यंदेशविशेषंप्रसङ्गेननिदर्शयतिहिमशैलाग्रेदेवदारुद्रुमालयइति। हिमशैलाग्र
इत्यनेनसर्वप्राणिदुर्गमत्वेनविविक्ततामाह॥ ॥तथाचकैवल्योपनिषदिश्रूयते विविक्तदेशेचसुखासनस्थ इतिछुरिकायामपिश्रुतानिःशब्दं देश
मास्थायतत्रासनमवस्थितइतिदेवदारुद्रुमालयेनमतोनुकूलतामाह॥ ॥अत एवश्वेताश्वतरणामंत्रोपनिषदि तिश्रुतं समेशुचौशर्करावह्निवालुका
विवर्जितेशब्दजलाश्रयादिभिः मनोनुकूलेनतुचक्षुपीडितेगुहानिवाताश्रयेणप्रयोजयेदिति चक्षुःपीडनामशकोपेतोदेशः॥ ननुयत्रैकाग्रतातत्राविशेषा
दिस्मिन्नधिकरणेयोगाभ्यासस्यदिग्देशकालेष्वारितः बाह्मद्देशस्यनियमाभावेपिदृष्टस्यचित्तैकाग्र्यस्यहेतुर्नियमोनिवार्यतइत्येकाग्रमि
त्यनेनपंचविधस्यचित्तस्यभूमिषुअतींद्रियवस्तुदर्शनयोग्यतायुक्तभूमिंनिर्दिशत्येतत्तथाहि। पातंजलिप्रोक्तानीयोगशास्त्राणांव्याख्यानेव्यासिकं
भाष्येभूमिपंचकंनानाविधेषुभोग्यवस्तुष्वयतयाप्रेर्यमाणंचित्तं क्षिप्तमित्युक्तेभूदं कदाचित्कसमाधियुक्तं विक्षिप्तं क्षिप्तंमूढंविक्षिप्तमेका
ग्रंनिरुद्धमितिप्रचित्तभूमयइति॥ तत्रशक्तिलक्षणंकर्मवज्ञक्षिप्तादित्रिविधंविक्षिप्तयमनियमाद्यष्टांगाभ्यासपाठवादेकस्मिन्नविषयेवृत्तिप्रवाहरूपेणप्रति
ष्ठितमेकाग्रंअवृत्तिकंसंस्कारशेषंनिरुद्धंतत्रक्षिप्तमूढयोर्योगानुपयोगः प्रसिद्धः॥ विक्षिप्तेपिचेतसिविक्षेपोपसर्जनीभूतः समाधिर्नयोग्यपक्षे
वर्ततेविपक्षधर्मांतर्गतत्वेनदहनांतर्गतबीजवदकिंचित्करत्वात्। अस्त्वेकाग्रेचेतसिसद्भूतमर्थंप्रद्योतयतिक्षिणोतिचक्लेशान्कर्मबंधनानिव्य

प्रदर्शितंमूढंविक्षिप्तमेकाग्रंनिरुद्धंचित्तभूमयः। इतिनचप्रतिक्षणंकर्मवायुना॥४

Margin (left): ६ / कालेनि यमो
Margin (right): पात्र / प्रयोजये न / ६ / श्रेयाय

प्रतिविरोधमात्मुर्षीकरोतिससंप्रज्ञातोयोगइत्याचक्षते।तत्रसंयमविशेषात्नानाविधंयोगैश्वर्यमाविर्भवति॥धारणाध्यानसमाधित्रयमे
कविषयंसंयमइत्युच्यतेशब्दार्थप्रत्ययेष्वन्योन्यविभक्तेषुयःसमस्तेनाशेषशब्दादिसाक्षात्कारेसतिपक्षादिभाषाज्ञायतइतिपतंजलिनोक्तंतेन
चन्यायेननानेकविधवेदशास्त्रज्ञानमित्यभिप्रेतोऽकाग्रीमित्युक्तं॥एका[illegible]ग्रतामसेनस्यमन्वानआसीनमित्याह॥ ॥तथाचव्याससूत्रं।आसीनः
संभवादितितत्रार्थःनस्याकस्मादेवनिद्राभिभवादुच्छितस्पृहधारणा[illegible]परात्।गच्छतोधावतोवाविक्षेपबाहुल्यात्परिशेषेणासनेचि
त्तैकाग्र्यसंभवात्।आसीनोयोगमभ्यस्यन्नुपासीतेत्यर्थः॥अन्[illegible]भ्यप्रश्नस्यावसुपायत्तामभिप्रेत्याप्रच्छन्नित्युक्तंतद्द्विविधप्राणिपा
तेनपरिप्रश्नेनसेवयेत्यन्वयः॥नापृष्टःकस्यचित्ब्रूयात्इतिव्यतिरे[illegible]शेतंद्विपार्थदर्शनमावेष्टे॥शास्यमानुधर्मानुष्ठानोत्तरकालीन
मृषित्वंयथाक्रमविन्यासंज्ञुयाकरंकुर्वितिव्यवहारः॥तदन्यथातीत[illegible]पद्यतातत्राप्यबुभुत्सुयाप्रश्नोनसंगच्छते॥अथवास्वयमबुभुत्सु
नामपिमंदबुध्यनुग्रहार्थः॥आचारविशाखायैवाप्रश्नोक्तःअपृच्छ[illegible]वातीतकालत्वेसिद्धेपुराशब्दप्रयुंजानःसर्वत्रापिकल्पेष्वीदृशीधर्म
शास्त्रप्रवृत्तिरासीदितिसूचयति।तच्चविश्वासातिशयोत्पादनेकारणमन्यान्मुनीनुपेक्ष्यव्यासमेवपृच्छतामृषीणांवैदिकधर्मेवेदव्यासःप्रवी
णइत्याशयः॥तदेवचिकीर्षितग्रंथस्यमुनिप्रश्नेनसाक्षात्संबंधःअपिपृष्टेत्याददाननद्वारेणाध्यायनेनसंबंधइतिसंबंधद्वयमस्मिन्श्लोकेप्रति
पादितंअधिकार्यादित्रयंतुद्वितीयश्लोकेप्रतिपाद्यते॥ ॥ननुब्राह्मणोबृहस्पतिसवेनयजेतराजाराजसूयेनयजेतवैश्योवैश्यस्तोमेनय

वये द्व

ग र्न

ध्यो

श्लो

था यं निर्ण

८ जेतेत्यधिकारिविशेषे यं यथा श्रूयते तेनैव परावरोक्तधर्मादिर्देवैरनुष्ठेयाइति किंचिद्वचनमस्ति तत्के निर्णय इत्यत आह ॥ मनुष्याणामि
न तिअर्वाचीनानां पश्वादीनामसामर्थ्यात् उत्तमानां देवादीनां धर्मानुष्ठाने प्रयोजनाभावाच्च ॥ मनुष्याः परिशिष्यन्ते विशेषा[illegible]येतुस
ग र्वेषां मनुष्याणां अधिकारोक्तः ॥ ननु सत्रेष्वादौ देवानामधिकारः श्रूयते ॥ अग्निर्वा अकामयत अन्नादो देवानां स्यामिति स एतमग्नये इ
मि त्रिकाम्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिति तेनैव मनुष्यस्य [illegible]मानस्य भाविनी संज्ञा माश्रित्य प्रथमो तेनाग्निशब्देन व्यवहा
रात् ॥ अन्यथा [illegible]गपद्दग्निद्वयस्य दृष्टिप्रसंगात् ॥ ननु [illegible]षाना स्ति तत्राप्तेर्देवताधिकारः श्रुतस्तथा हि श्रूयते बृहस्पति
रकामयत [illegible]देवा दधीरन् [illegible]पुरोधामिति स एतं चतुर्वि[illegible]रात्रिम पश्यत्तमाहरत्तेनायजत ततो वै तं देवाः पुरोधामित्यत्र देवा अदधत श्रा
गच्छत्पुरोधामिति श्रौतद्वयमपि पुरोधापरो हि त्वं चतुर्विंश[illegible]एतन्नामकं सत्रमुपागमित्यर्थः ॥ नैवं अत्रापि भाविसंज्ञास्या व्य
हरणीयत्वात् ॥ अन्यथा बृहस्पतेः कंचित्कालं विश्वासनीयत्व[illegible]स्य पारमार्थ्य प्रसंगात् ॥ तच्च श्रुत्यंतरे रि[illegible]रूढ बृहस्पतिर्देवानां पुरो ८
हितश्चासीदिति श्रुत्या परोहित्सश्च रः स र एव बृहस्पतिसत्रादवश्यकाइयते ॥ अथवात्तोपयोगात्ता वपि मनुष्यान्प्रवर्तयितुं देवाः कर्माण्य
नुतिष्ठन् ॥ यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनाइति न्यायात् ॥ अस्तु वात्वोपयोगेपि जगन्निवाहे धिकृतानीति इतीतात्तपसंश्चरणीयत्वात्
वसन्ते ब्राह्मणोऽग्निमादधीत ग्रीष्मे राजन्य आदधीत शरदि वैश्य आदधीतेति विहितस्याधानस्य रेरेवैवर्णिकेषु संभवइतिचेत्त ॥

देवानां

(8.A)

न्रस्थकारवदुपपत्तेः। अथ मन्यसे अस्तिरथकारस्यसमंत्रकाधानविधायकंवचनंतुश्रूणांत्वादेवानांव्रतपतेतेनादधामीतिरथकारस्येतिश्रुतंनन्वे
वंदेवानांविधिरस्तीतिएवंतर्हिनिषादस्थपतिन्यायोक्तयथानिषादस्यमेतारा धानीविध्येश्रवणेपियोगोभ्युपगतः। तथादेवानामभ्युपयातांप
तयानिषादस्थपतिंयाजयेदित्यस्ति। निषादविषयंवचनमितिचेत्[illegible]किंचयाविस्मृतानिवेदविषयाणिपूर्वोदाहृतवचनानितेषामर्थवादत्वेपि
मानांतराविरोधादनुवादात्वस्वार्थेपितासंर्यकिंनस्यात्। अत्रा[illegible]स्मृतीनांधर्मशास्त्रत्वत्तास्तुधर्ममीमांसानुसंहृत्वात्तस्यांनकस्याप्य
र्थवादस्यस्वार्थप्रामाण्यमभ्युपगतमितितदेतद्वचनंस्मृतिमतं[illegible]मांसकेमन्यस्यचार्थोयैवस्यात्। नपकृष्णपाल्वगदहंदग्धमितिन्या
यावतारात्कस्यचिदर्थवादस्यस्वार्थेप्रामाण्यंभविष्यतीतिभयेना[illegible]भसिद्धानोस्मर्तृणांमन्वादीनांमीमांसासूत्रकृज्जैमिनिसजातीयेवप
रित्यक्तव्यवहारदेशेवेतिहासलोपप्रसंगात्तस्मात्प्रमाणमेवभूतार्थे[illegible]थाचसतितमनुराधत्तपूर्षांतंधाताधत्तेसर्यवादवशादाधानम
पिदेवानांकिंनस्यात्। ब्राह्मण्याद्यभावेतुकामंवसंतादिकालविशेषानुयमामाभूत्किमपातमाधानस्यकिंचांतरेणाप्याधानंलोकिकाग्नेरुपयो
गः कश्चिदुपलभ्यतेअवकीर्णीपशुश्चतद्वदाधानस्याप्राप्तकालत्वादितिजैमिनिसूत्रात्। योब्रह्मचारीस्त्रियमुपेयात्सगर्दभंपशुमालभेतेतिअव
कीर्णिपशुर्यथोपनयनहोमेलौकिकाग्नौतथासौपशुरितिसूत्रार्थः। एतावतापयासेनदेवानांकर्माधिकारेसाधितेकिंतत्रफलिष्यतीतवत्र
मीमांसायाकिंछिद्यतेअस्तिनिर्वाहःकेवलंशिष्यतेफलंतुजगन्निर्वाहइतिपूर्वमेवोक्तंअत्रोषाश्चपुराणादयएवंवचसत्यनुगृहीताभवंतिमनुष्य

निर्वापकं

घ

त्रपाध्यत्रतं५

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(१) आप गं ध्या

वद्देवानांत्वार्गायकर्माणिमा स्त्वनु जगन्निर्वाहाय तु भविष्यंतीतितपसैवतन्निर्वाहः इतिचेत् । नैः मानदानयागमे हैमेनुष्याणांनादिव्यतिरिक्तस्यतपसो
नुपलंभात् । अतएवसत्यसंकल्पोपिपरमेश्वरोरामकृष्णावप्यवतारेषु लौकिकवैदिककर्मनटनेनैवजगन्निरवहत्तदेवा अपितथानटंतीतितिचेत्
एवमपिनटनीयधर्माधिकारोभवत्ताभ्युपगम्यतां । एवंतर्हिमानुष[illegible]मिलिकथमुक्तमितिचेत् पौरुषेयथापेक्षयेतिवदामः । नरवलुत्वयप्रश्न
तनिखिलवेददानोदेवानांधर्मज्ञानानपौरुषेयथापेक्षास्तिमनुष्य[illegible]नर्थावि धत्वात् अस्त्यपेक्षानन्तुपश्रूनामपि धर्मेविदएवश्रूयते ॥ गावो
वाएतत्सत्रमासत शृंगाकृतीशृंगाणिनोजायंतामितिकामेनतासं[illegible]तानिषपासान् अथशृंगाण्यजायंततताउ दिष्ठतमन्त्रेति अयत्वो
मीनाज्जायंततासंवत्सरमासोदतिष्ठतरालेतिश्रुत्यातिरश्चांवीर[illegible]त्वाविधानात् । अराल्मकामितार्थसिद्धिप्रासाइत्यर्थः ॥ नायंदोषःअ
स्याश्रुतेरर्थवादत्वात् । यएवंविद्वांसःसंवत्सरंपश्चंश्रयं[illegible]संवत्सरसत्रंविधातुप्रथमतोगोसत्रेवेसंवत्सर इतिप्रशंसाकृतानोस
त्माशिक्षावपितुंगावोवाइत्यादिपठितं । नचेत्तस्यार्थवादस्ययदि किंच[illegible]इत्यादिवत्स्वार्थेपितात्पर्यवर्णपितुंशक्यंप्रत्यक्षेणश्रुत्यंतरेणचविरु
द्धत्वात्तिरश्चांहिमंत्रोच्चारणेकर्मानुष्ठानेचसामर्थ्याभावः प्रत्यक्षसिद्धः स्मृत्यंतरेणच अथेतरेषांपशूनामशनापिपासेएवाभिज्ञानंनविज्ञातंवदंति
नविज्ञातंपश्यंतिनविदुःश्वस्तनमितिपश्वनां विवेकाभावंदर्शयति ॥ अस्तुवास्यार्थवादस्यस्वार्थेतात्पर्यंगोशब्देनगवाभिमानिदेवतानांविवक्षि
तत्वात् । अतएवाभिमानिव्यपदेशस्त्विति सूत्रेभगवान्बादरायणःसर्वेषांमृदादिवस्तूनांश्रुतिमूलत्वेनाभिमानिदेवताःप्रतिपादयामासस्तर्वथा

चा३

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(9A)

9A

मनुष्याधिकारकंस्मृतिशास्त्रंहितमित्यनेनप्रयोजनंनिर्दिश्यते।अभिमतफलसाधनत्वंधर्मस्यहितत्वंतच्चफलंद्वेधाऐहिकमामुष्मिकंचअष्टकादि
साध्यपुत्र्यादिकमैहिकंआमुष्मिकंद्वेधाअभ्युदयोनिःश्रेयसंचतत्राभ्युदयस्यसाक्षात्साधनंधर्मःनिःश्रेयसस्यतुतत्त्वज्ञानोत्पादनद्वारेणतथाचस्मर्यते।
धर्मात्सुखंचज्ञानंचज्ञानान्मोक्षोधिगम्यतइतिअत्रकेचिदाहुःनित्यकर्मणांफलमेवनास्तिअकरणेप्रत्यवायश्रुतेःकेवलमनुष्ठेयत्वं।।तत्रकुतोभ्यु
दयहेतुत्वंनिःश्रेयसहेतुत्वंचेतिअपरेपुनरन्यथाहुः।अभावाद्भावोत्पत्ते[illegible]नाकरणेप्रत्यवायोनयुक्तिसहःनापितत्रप्रमाणमस्ति।ननूपनयना
ध्ययनादिविहिताकरणेप्रत्यवायःस्मर्यते।अतऊर्ध्वंपतितसावित्रीका[illegible]कृताः।।सावित्रीपतिताव्रात्याभवन्त्यार्यविगर्हिताः।योनधीत्यद्विजो
च वेदानन्यत्रकुरुतेश्रमं।।सजीवन्नेवशूद्रत्वमाशुगच्छतिसान्वयः।।अकुर्वन्विहितंकर्मनिंदितंचसमाचरन्।।अनिग्रहाच्चेंद्रियाणांनरःपतनमृच्छतीति।।
धिन मेवं।।एतानिहिवचनानिनित्यकर्माननुष्ठानआलस्यनिमित्तंपूर्वसंचितं[illegible]तत्सद्भावंसूचयंति।।एतच्चतैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यारम्भेभाष्यकारवार्तिकका
राभ्यांप्रतिपादितं।।यद्यकरणेप्रत्यवायस्योत्पादकत्वंयदिवास्त्वकर्तु[illegible]नित्यकर्माननुष्ठानेनप्रत्यवायस्यप्रागभावप्रतिपादनेप्रध्वंसाभावोत्पाद ल
नंचसंपद्यतेदुरितप्रध्वंसित्वंचत्रिसंध्यमनुष्ठीयमानेषुसूर्यश्चापःपुनंतुअग्निश्चेतिमंत्रेषुविस्पष्टमवभासते।।एवंचसत्युपभोग्यफलरहितानिनित्यक
म र्मणामभ्युदयहेतुत्वंदुरापेतमिति।।अत्रोच्यते।।अकरणेप्रत्यवायविरोधित्वंनित्यतावतानफलाभावः।मंत्रलिंगेनश्रुतिस्मृतिवाक्याभ्यांचतत्फलावगमात्।।
मयिवर्चोबलमोजोनिधत्तेतिमंत्रलिंगंछंदोगवाक्यंचाश्रमत्रयस्यलोकहेतुतांचतुर्थाश्रमस्यमोक्षहेतुतांदर्शयतित्रयोधर्मस्कंधायज्ञोध्ययनंदानमिति

गो

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

पाल पा॰मी॰

पीका हेतु२ व्यास आक्षेपफलार्थेनिमित्ते

प्रथमस्तपएवद्वितीयोब्रह्मचर्य्याचार्यकुलवासीतृतीयोत्यंतमात्मानमाचार्यकुलेवसादयन्सर्वएतेपुण्यलोकाभवंति।ब्रह्मसंस्थोऽमृतत्वमेतीतिएतस्य

च्चवाक्यस्यप्रमपरत्वंपराम्रष्टइपदेशमिनिसूत्रमित्यादिसूत्रेप्रतिपादितंस्मृतिवाक्यंचैतत्।तथेच्या।मेरिमितेछायागंधइत्यनुसंधत्ते।एवंधर्मंचर्यमाणेअ

र्थोअनुसंधतइति।इदंचवाक्यंनित्यकर्मत्वेनवात्तिकविश्वरूपत्वसातिशयत्वादिदोषदर्शनरूपोविवेकोनप्रतिबध्यते।तदुक्तंवार्त्तिककारेणनित्येष्वंः

प्राधान्यात्।भोगोप्यत्रानिबंधकः।।भोगंभंगुरमीक्षंतेबुद्धिमंतमुमुक्षुरा[illegible]तिनित्यंचकर्मद्विविधंसंस्कारकंविविदिषाजनकंचविहितत्वमात्रबुध्या

क्रियमाणंविविदिषाजनकंतच्चभगवतादर्शितं।यत्करोषियदश्नासि[illegible]तासियत्।यत्तपस्यसिकौंतेयतत्कुरुष्वमदर्पणमिति।।तत्रसंस्का

रेणचित्तस्यवेदयोग्यतामात्रंसंपद्यतेविविदिषानुप्रवृत्तिमुत्साधु[illegible]संपादयति।।तस्मान्मुमुक्षोरीश्वरार्पणंप्रज्ञास्ती।तदेवंविहितत्वभावेनधर्म

स्याभिमतसाधनत्वाभिधानादनिष्टसिद्धिःप्रयोजनमित्युक्तंभवति।[illegible]नौविषयोनिर्दिश्यते।अभ्युदयनिःश्रेयससाधनत्वेनधारयतीतिधर्मः

सचलक्षणप्रमाणाभ्यांनोदनाऽस्तित्वंव्यवस्थापितः।ननुनोदनावगम्य[illegible]विषयत्वस्यसर्वत्रानन्यलभ्यस्यैवविषयत्वावगमात्।।अथमन्यसेनो

दनागम्यस्यप्यर्थवादपरिहारेणव्याख्यातरगतविशेषोपसंहारेणचानुष्ठानक्रमसौकर्यायसंग्रहइतितत्त्वकल्पसूत्रेषुतथासंग्रहीतत्वात्प्रत्येतानर्थ

र्मस्यविषयमित्याशंक्याह।।श्रौताचारमिति।अयंभावःद्विविधोधर्मःश्रौतस्मार्तश्चतत्राग्न्याधानादिपूर्वकोधीतप्रत्यक्षवेदमूलोदर्शपौर्णमा

सादिश्रौतः।अनुमितपरोक्षशाखामूलःश्रौतावमनादिःस्मार्तः।तत्राधानादेःकल्पसूत्रेषुसंग्रहेपिश्रौताचारसंग्रहाद्विषयत्वमितिनन्वस्मृत

संस्कारकं।तथाचस्मर्यते।यस्यैतेऽष्टाचत्वारिंशत्संस्काराःसब्राह्मणःसायुज्यंसलोकतांप्रयातीति।ईश्वरार्पणबुध्याक्रियमाणं=१

ते

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(10A) चार्यउदाजहार॥ आस्तेनिमित्ताइत्यादिह्यापस्तंबस्मृतेर्वचः। फलत्ववत्वंसमाचष्टे नित्यानामपिकर्मणामिति॥ तथा च मनुः। वेदो
दितंस्वकंकर्मनित्यंकुर्यादतंद्रितः। तद्धिकुर्वन्यथाशक्तिप्राप्नोतिपरमांगतिमिति॥ कूर्मपुराणेपि॥ यथाशक्तिचरेत्कर्मनिं
दितानिविवर्जयेत्। विधूयमोहकलिलंलब्ध्वायोगमनुत्तमं। गृहस्थोमुच्यतेबंधात् नात्रकार्याविचारणा॥ नन्वेवंसत्येव
मस्तुहृदयहेतुत्वं। निश्रेयसहेतुत्वंतुनसंभवतिप्रमाणा[illegible]प्रत्युतश्रुतिस्मृतिभ्यांतन्निषिध्यते नकर्मणानप्रजयेति
नैवं श्रुतिः। ज्ञानादेवतुकैवल्यमितिचस्मृतिः। परमात्मप्रव[illegible]ःश्रेयसहेतुवेदनेच्छासाधनत्वेयज्ञादीनांविधानात्तमेतं
वेदानुवचनेनब्राह्मणाविविदिषंतियज्ञेनदानेनेति[illegible]ष्वेवतुसाक्षान्निश्रेयससाधनत्वंगोचरयिष्यति॥ तस्मा न
न्नमुक्तावग्न्याधानादिकर्मापेक्षा॥ वेदनोत्पत्तौसाविद्यतेएतच्चोभयमतएवचाग्नींधनाद्यपेक्षासर्वापेक्षाचयज्ञा
दिश्रुतेरित्याभ्यामधिकरणाभ्यांनिर्णीतं। तेष्वेवकर्मणांपरंपरयामोक्षहेतुत्वंवाजसनेयीयसंहितायामभिहितं॥ कुमोतित्राय
मासाद्यपन्नोः पापपरिक्षयः॥ एवंप्रक्षीणपापस्यबहुभिर्जन्मभिःक्रमात्॥ भवेद्विषयवैराग्यंवैराग्याज्ज्ञानशोधनं। भाव

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

९ श्रुद्ध्युपपन्नस्य शिवज्ञानसमन्वयः। ज्ञाध्यास्तियुक्तस्य पुंसो योगः प्रवर्त्तते। योगेन तु परा भक्तिः प्रसादस्तदनंतरं। प्रसादा
न्मुच्यते जंतुर्मुक्तः। शिवसमो भवेदिति॥ ननु प्रत्यवायपरिहाराय पुण्यलोकप्राप्तये ब्रह्मवेदनाय च प्रतिदिनं नित्यकर्म
(11) णस्त्रिः प्रयोगः प्राप्तः। तन्न। खादिरादिवत्सकृत्प्रयुक्तस्यैव वचनसंयोगभेदेन फलभेदोपपत्तेः॥ खादिरो यूपो भवतीति
क्रत्वर्थवचनं खादिरं वीर्यकामस्य यूपं कुर्वीतेति पुरुषार्थवचनं वदे तद्वचनद्वयमेकस्यैव खादिरप्रयोजनद्वैविध्ये हे
तुः। एकस्य तूभयत्वे संयोगपृथक्त्वमिति जैमिनिसूत्रा[illegible]अपि पूर्वोदाहृतवचनत्रयबलात् प्रयोजनत्रैविध्येपि
सकृदेव प्रयोगः। तच्च विहितत्वादाश्रमकर्मा इत्यधिकरणे[illegible]। न च नित्यस्यापि फलवत्वे नित्यकाम्ययोर्भेदाभावइ
ति शंकनीयं। कुरणेतिसाम्येपि अकरणे प्रत्यवायतदभावाभ्यां तद्भेदात्॥ न खल्वायुष्कामवृष्टिकामेष्ट्याद्यकरणे कश्चि
त्प्रत्यवायः श्रूयते॥ एष एव नित्यन्यायो नैमित्तिकेप्यवगंतव्यः। स्कंन्ने जुहोति भिन्ने जुहोतीत्याद्यनियतभेदेनाधि ९
कारिविशेषणोपेतं नैमित्तिकं। नित्यवत्काम्यस्यापि विहितत्वेन शुद्धिहेतुत्वान्मोक्षसाधनत्वमिति चेत्। न रागः

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com